

Kruso

Herman Vinckers
Vertalersgeluktournee

“Waarom schuiven de maan en de man getweeën gedwee naar de zee, gedwee naar de zee.”

“Langs het hoogriet, langs de laagwei schuift de kano naar zee. Schuift met de schuivende maan de kano naar zee...”

Mysterieuze woorden. Het lijkt wel een soort toverformule, denkt Ed, de hoofdpersoon uit de roman *Kruso* van Lutz Seiler.

Ed is een student uit het Oost-Duitse Halle en ziet aan het begin van de zomer van 1989 het leven op het vasteland van de DDR niet meer zitten. Hij neemt de trein naar de stad Stralsund aan de Oostzee en steekt over naar het eiland Hiddensee. Daar lukt het hem een baantje te vinden als afwasser in de spoelkeuken van bedrijfspakantiehuis Zum Klausner.

Hiddensee is een toevluchtsoord voor drop-outs, die semi-illegaal op het eiland leven en onder de hoede staan van de charismatische figuur Kruso – de Rus Alexander Krusovitsj. Kruso zorgt voor werk en voor slaapplekken, en probeert de mensen ervan te weerhouden over zee te vluchten naar Møn in Denemarken. Want dat loopt maar al te vaak slecht af: mensen worden betrapt door de Oost-Duitse grenspatrouille of verdrinken onderweg. Kruso's eigen zus Sonja heeft ooit de oversteek gewaagd en is sindsdien spoorloos.

Ed begrijpt Kruso en vindt zijn vrijheid óp het eiland, in het werk dat hij doet in Zum Klausner. Het is een bont gezelschap dat daar werkt, waaronder een paar gesjeesde academici en een gefrustreerde, agressieve ijsverkoper. Maar ze roeien het met elkaar, deze besloten gemeenschap van 'schipbreukelingen'.

Op het drukste moment van de dag, tijdens het middageten, loopt iedereen in Zum Klausner altijd op zijn tenen. En dan beginnen de personeelsleden ineens te zingen: “Waarom schuiven de maan en de man getweeën gedwee naar de zee?” Is het inderdaad een toverformule? Of een hymne?

Als je het hebt over vertalersgeluk, dan heb je het over een mooi boek dat je mag vertalen, zoals *Kruso* er een is. Ik kreeg het in mijn schoot geworpen door een uitgever voor wie ik al een aantal boeken had vertaald. Zo gaat dat, althans bij mij: uitgever heeft een boek en vraagt vertaler of hij zin en tijd heeft om dat te vertalen. In het geval van een 'ja' wordt er een termijn afgesproken en een contract opgesteld, en vervolgens zit je maanden in je eentje te puzzelen, te wikken en te wegen, grijze haren te krijgen en uit je hoofd te trekken, het internet af te struinen, vrienden en bekenden te vragen: 'Hoe zou jij dit zeggen?', en te vechten tegen die enorme berg woorden die bedwongen moet worden, ofwel omgezet in een even zo fraaie Nederlandse berg.

Vertalersgeluk gaat niet altijd zonder lijden, moet ik bekennen. Vertalen is arbeidsintensief, een boek vertalen kost heel veel tijd. Zeker in mijn geval, omdat ik naast het vertalen ook nog een baan buiten de deur heb. Ik heb wel meegemaakt dat vrienden vroegen of ik een weekendje mee ging zeilen. Ik keek op mijn planning en deed het toch maar niet – deadline. Mee naar de kroeg of naar de film... het kán gewoon niet altijd. Ja, ik heb nog wel een leven – ik heb ook vrienden, familie, een partner en zelfs verschillende hobby's – maar tijdens een boekvertaling net een beetje minder. En toch, al lijkt dit het begin van een klaagzang, het is het geenszins. De gelukkigste momenten beleef ik juist aan mijn bureau, wanneer ik die mooie woorden door mijn taalfilter mag gieten en er mijn versie van het boek van mag maken. Want het is weliswaar *Kruso* van Lutz Seiler, maar ook *Kruso* van Herman Vinckers. Vertalen, zeker literair vertalen, geeft een enorme vrijheid. Jij bent degene die de woorden kiest. Natuurlijk, na de voorzet van de schrijver, maar uit alle mogelijkheden voor de vertaling van een woord of zin mag jij er uiteindelijk een kiezen, woord voor woord, zin voor zin, zodat het ook een beetje jòuw boek wordt.

Terug naar Ed, terug naar Zum Klausner. De hymne die de personeelsleden zingen, blijken regels te zijn uit een gedicht van Paul van Ostaijen, *Melopee*, hier zo prachtig in beeld gebracht door de Zaanse kunstenaar Peter Louman. Dat was een gelukje binnen het grotere vertalersgeluk, een gelukje dat vertalers van *Kruso* naar andere talen niet hebben: de vertaling lag al voor me klaar, in de woorden van Paul van Ostaijen zelf. “Am Hochried vorbei, am Niedermoor vorbei, zieht das Boot nach dem Meer. Zieht mit dem ziehenden Mond das Boot nach dem Meer...” Ik hoefde er niets voor te doen!

Uiteraard bleef er genoeg te puzzelen over, het boek telt ruim 140.000 woorden. *Kruso* is de debuutroman van Lutz Seiler, die daarvoor vooral bekend was als dichter. En dat zie je overal terug in zijn proza.

Op een van zijn tochten over het eiland gluurt Ed naar binnen bij hotel Zur Ostsee: “Ein dunkel getäfelter Raum, wenig Beleuchtung, die weißen Tischdecken wie kleine Segel (...). Ein Kellner, der Besteck sortierte, gebeugt über einen ebenfalls holzgetäfelten Kasten mit Fächern für Messer, Gabel, Licht.” Mijn vertaling: “Een donker vertrek met lambriseringen, weinig verlichting, de witte tafellakens als kleine zeilen (...). Een ober die bestek sorteerde, gebogen over zijn eveneens met hout betimmerde kast met vakjes voor messen, vorken...” En dan beginnen de problemen. ‘Mit Fächern für Messer, Gabel, Licht’: Een kast met vakjes voor messen, vorken en licht?

Nóg een geluk voor deze vertaler: het Europäische Übersetzer-Kollegium in het Duitse Straelen, 15 kilometer over de grens bij Venlo, organiseert workshops voor vertalers rond één boek, waarbij de schrijver ook aanwezig is. Zo ook over *Kruso*, samen met veertien vertalers uit andere landen én schrijver Lutz Seiler. Drie volle dagen zaten we daar opgesloten om hem bladzij voor bladzij het

hemd van het lijf te vragen. Zo kon hij ons vertellen dat er bij deze passage een kinderrimpje in zijn hoofd was opgekomen: “Messer, Gabel, Schere, Licht sind für kleine Kinder nicht.” Ofwel: kinderen kunnen maar beter van messen, vorken, scharen en hete gloeilampen afblijven. Leuk, en voor Duitstaligen misschien meteen herkenbaar, maar voor Nederlanders... Gelukkig geeft Seiler zijn vertalers veel vrijheid, juist omdat hij dichter is. ‘Maak er maar iets van dat goed klinkt’, zei hij regelmatig. Bij dit fragment wist ik overigens niet veel anders te verzinnen dan het wat vlakke: “vakjes voor messen, vorken en scharen.”

Traduttore, traditore, de vertaler als verrader. Hoe vaak gaat er – met pijn in het hart – niet iets verloren in een vertaling?

Een moeilijk punt bij vertalen is het gebruik van dialect. Ik heb ooit een boek vertaald dat in het criminele milieu van Frankfurt speelde en waarin enkele personages Hessisch – Frankfurt ligt in de deelstaat Hessen – spraken. Op een gegeven moment kwamen er collega-boeven uit Berlijn langs, die Berlijns spraken. Daar moet je als vertaler iets mee doen. Of niet. De Frankfurters Rotterdams in de mond leggen en de Berlijners – hoofdstedelingen – Amsterdams? Ook al spreek ik zelf beide dialecten niet? Ik had al gauw besloten dat het alleen maar storend zou werken, mijn nep-grotestadstaal, en koos ervoor om ze Nederlands te laten praten en dan hier en daar zoiets toe te voegen als: ‘met een Berlijns/Hessisch accent’

Kruso speelt zich af op Hiddensee, wat in het gebied ligt waar Plattdeutsch wordt gesproken. In Noord-Duitsland en het noorden en oosten van Nederland spreken de mensen verwante dialecten en kunnen ze elkaar soms moeiteloos verstaan. Dat was een reden voor collega Lucienne Pruijs, die op een andere avond in deze Vertalersgeluktournee iets heeft verteld over haar vertaling van *Het oude land* van Dörte Hansen, om het Plattdeutsch in dat boek onvertaald te laten. Een gewaagde keuze! In *Kruso* wordt nauwelijks dialect gesproken, maar er komt een oude dame in voor die iets zegt over het verdrijven van mollen uit de tuin door middel van in de grond gestoken lege flessen, waarin de wind huilt: ‘Dat piept, min Jong, dat piept däm Mullwurm in ’n Dötz.’ De eerste helft van dat zinnetje is nog wel te volgen. ‘Mullwurm’, voor wie een beetje Duits spreekt, en in deze context, ook nog wel: ‘Maulwurf’ betekent ‘mol’. Maar ‘Dötz’, Plattdeutsch voor ‘kop’, dat zou niemand begrijpen. Ik heb er een soort Nedersaksisch van gemaakt, al heb ik niet gecheckt of het zo correct is. Het is duidelijk wat er staat en het klinkt goed: “Dat piept, mien jong, dat piept bie de mol in ’t köpke.”

Ik had nooit gedacht dat vertalen me zó veel zou brengen. *Kruso* is tot nu toe de moeilijkste én de mooiste vertaalopdracht geweest die ik heb gehad. Ik ben ten tijde van het vertalen ook op Hiddensee wezen kijken. Veel van hoe het er in 1989 in DDR-tijden uitzag, is daar niet van over, maar Zum Klausner bestaat nog, net als de andere horeca-etablisementen die in het boek worden genoemd, het Hauptmannmuseum, de karren bij de haven van Kloster en de zogeheten Wijde Blik, vanaf het hooggelegen Dornbusch over het langgerekte, smalle eilandje.

Herman Vinckers
Vertalersgeluktournee 2017

